

BASIN ALANINDA OMBUDSMAN UYGULAMASI

Güven N. BÜYÜKBAYKAL*

The Ombudsman Concept in The Press

Ombudsman is the person who is responsible for investigation and sometimes editing, in a press organisation. His issue is to inform readers complains to the press organisation and to prevent these complains happen ever again. Having an ombudsman in the press organisation determines the importance of readers opinions in the organisation.

Key words: Ombudsman, auto-control, press, reader

.....

Gelişmiş ülkelerde, haber ile bilginin toplayıcısı ve hedef kitleye ulaştırma aracı olarak medya, kamusal haklarını, özgürlüklerini savunurken ve temel görevlerini yerine getirirken, tarafsız ve doğru yayıncılık hizmetini yerine getirme sorumluluğunu taşımaktadır. Bu ülkelerde medyanın özdenetim uygulamaları toplumsal yapı ve gelişmişlik

* Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

düzeyle ilgili olarak farklı şekillerde ortaya çıkmakta ve basın özgürlüğü yıpratılmadan sorumlu yayıncılık bilincinin yerleşmesi hedeflenmektedir. Basın alanındaki özdenetim modeline 'ombudsman' uygulaması, bir örnek teşkil etmektedir. Bu modelin ilk olarak ortaya çıktığı yer İsveç'tir. "İsveç'te 1766'da yasallaşan Basın Özgürlüğü karşısında, medyanın bu özgürlüğü kötüye kullanarak etik olmayan davranışlarla bireyin temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmesini önlemek amacıyla 1916'da birer özdenetim modeli olan Basın Konseyi ile 1969'da Basın Ombudsman'ı uygulamaları kurumsallaştırılmıştır. Medyanın toplum önünde saygınlığını sürdürebilmesi amacıyla özdenetim ve medyanın kendi kendini kontrol etmesi gerektiği düşüncesi temelinde yaklaşık seksen yıl süren arayışlar, basın ve yayın kuruluşlarının katılımı ile İsveç Basın Konseyi Ortak Çalışma Grubu tarafından hazırlanan yazılı basın-radyo ve televizyonlar için etik ilkelerin benimsenmesi ile sonuçlanmıştır." (Özkaya, 2002: 103)

"Ombudsman, bir basın organı bünyesinde soruşturma yapmak, karar vermek, açıklamalarda bulunmak ve bazen de hataları düzeltmekle görevli kişidir." (Charon, 1992: 215)

Dünyada basın alanındaki ombudsman uygulamasında iki farklı model gözlemlenmektedir. Bunlardan biri İskandinav ülkelerinden İsveç'te uygulanan kurum dışından özdenetim, diğeri ise ABD'de uygulanan kurum içinden özdenetim modelidir. "İsveç'te uygulanan biçimiyle ombudsman, okuyucuların basınla ilgili şikayetlerini

yöneltiltikleri kişidir... Ombudsmanın hükümetle hiçbir bağı yoktur. Bir parlamento üyesi, İsveç Barolar Birliği Başkanı ve İsveç Basın Konseyi temsilcisinden oluşan üç kişilik bir komisyon tarafından seçilir. Maaş ise Yayıncılar Derneğindeki gazeteciler tarafından ödenir.” (Alemdar, 1990: 29)

“ABD modelinde ise ombudsman, İsveç’te olduğu gibi, kurum dışından yürütülen bir özdenetim görevi yapmaz. ABD’de uygulanan ombudsman modelinde, ombudsmanlar basın kuruluşlarında iç özdenetim görevi üstlenmişlerdir ve her yayın kuruluşu, kendi isteğine bağlı olarak, bu görevi yürütecek birini görevlendirebilir. Ombudsmanın maddi yükümlülüğünü de bu görevi ona veren yayın kuruluşu üstlenir.” (Özgen, 1998: 204) ABD’de bu modeli ilk kez 1967’de iki gazete ‘Louisville Courier-Journal’ ve ‘Louisville Times’ uygulamıştır. Bugün ABD’de 1500’ü aşkın gazetenin sadece 40’ının ombudsmanı vardır. Bu rakam oransal açıdan, hiç de yüksek bir değeri ifade etmemektedir.

Gerek basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasını, gerekse devletin basına müdahalesini önlemek başka bir deyişle özgür ve sorumlu bir basın yaratmak için sağlanmak istenen denetim, basının kendi kendini denetimi yani oto-kontrol kurumunu doğurmuştur. Ombudsmanlık, bu kuruma uygun modellerden birisidir. Ombudsmanın görevi; okuyucunun şikayetlerini çalıştıkları gazeteye bildirerek, bunların yinelenmemesini sağlamaktır. Türkiye’de okur temsilcisi olarak adlandırılan ombudsmanlara eleştirmen veya gözlemci de denilebilmektedir.

Türkiye’de okur temsilciliği kurumunu hayata geçiren ilk gazete Milliyet Gazetesi olmuştur. Yavuz Baydar, 22 Mart 1999 tarihinde Milliyet Gazetesi’nde okur temsilciliği görevine başlamış ve halen bu göreve aynı gazetede devam etmektedir.

Okur temsilciliği gazeteciliğin vazgeçilmez temellerini oluşturan dürüstlük, doğruluk, denge ve düzey gibi dayanak noktaları üzerinde gelişmiş, gelenek ve misyonu sürdürürken, gazetenin okur ile kurduğu köprü işlevini görmektedir. Gazetenin okur temsilcisine sahip olması, okurların görüşlerinin belirleyici önem taşıdığı anlamına da gelmektedir. Dünyada ombudsmanı olan gazetelerin her birinde bu görev farklı biçimlerde yürütülmektedir. Ancak genelde, ombudsmanlar okuyucuların şikayetlerini almakta, bir kısmı bunları köşelerinde işlemekte ve anlaşmazlıkları çözmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca okuyucular tarafından gönderilen mesajların ilgili gazetecilere ulaşması sağlanmakta, bilgi hatalarına ilişkin araştırma yapılmakta, okurlarla gazetecilerin birbirlerini daha iyi anlamaları ve gazetenin daha iyi olması için çaba gösterilmektedir. Çoğu kez, okurlardan gelen soru, uyarı ve eleştiriler, gazetecileri mesleki ilkelere daha sıkı sarılmaya, kararların arkasında etik kuralları çok daha iyi bilmeye ve önemli olan konular üzerinde odaklanmaya zorlamaktadır. Bu durum, kaliteli gazeteciliğe ilişkin temel değerlere sahip çıkılmasını sağlayan bir süreci de ifade etmektedir. Haber ombudsmanları tarafından temel olarak dört görev yürütülmektedir.

Bunlar:

- şikayet ve önerilerin toplanması,
- toplanan şikayet ve önerilerin üzerine değerlendirme yapılarak okurla paylaşılması,
- öz eleştiri yapılarak okur güveninin ve gazeteye bağlılığın artırılması,
- gazeteye açılması muhtemel tazminat davalarının da önünün kesilmesi yani anlaşmazlıkların büyümesinin önlenmesidir.

Dünyanın bir çok yerinde ombudsman uygulamasına soğuk bakılmaktadır. “Gazetelerin ‘ombudsman’ uygulaması konusunda çekingen davranmaları, iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, ombudsman’ların aldıkları yüksek ücret, ikincisi de, gazetecilerin genelde kendilerini gözlemleyen bir eleştirmenden hoşlanmamalarıdır.” (İnceoğlu, 1994: 18)

“Kuşkusuz, ombudsman uygulaması hür ve demokratik ülkelerde, basının toplumsal görevlerini ve sorumluluklarını benimsemiş, konusunda uzman düzeyinde bilgili ve demokrat gazetecilerin görev yaptığı kurumlarda sağlıklı sonuç verecek bir özdenetim mekanizmasıdır. Ombudsman uygulamasının başarısı, olaylara geniş bir bakış açısı ve dünya görüşünün yanı sıra iyi bir eğitim alınmış olması ile mesleki deneyimi de gerekli kılmaktadır. Bu niteliklere sahip olan bir ombudsman görevini daha bilinçli ve yansız olarak yerine getirebilecektir.” (Özgen, 1998: 207)

Okur temsilcisi, demokrasini gereği olan 'Hesap Verme Sorumluluğu ve Saydamlık' kavramlarının bir parçasıdır. Saydamlık isteği bundan yararlanarak kamuyu bilgilendiren her gazete, ancak okur temsilcisi ile kendini saydamlaştırır ve onunla hesap verebilir. Bu yüzden okur temsilcisinin bağımsızlığı ve dürüstlüğü çok önemlidir. Okur temsilcisi yani ombudsmanı olan bir gazetenin, zaman içinde, daha adil, habercilikte daha özenli ve dikkatli nitelik kazandığı görülmektedir. Hiç şüphe yok ki, hatalarının gözden geçirilip açıkça tartışılmasına olanak tanıyan her gazete okuyucu kitlesinin gözünde güvenilirliğini artıracaktır.

Görsel, işitsel ve yazılı basın alanında yayıncılık hayatını sürdüren bir çok yayın kuruluşunu, mesleki etik ilkeler çerçevesinde birleştirecek ve ortak çalışmanın ürünü olacak bir proje, büyük ölçüde Türkiye'de uygulamadaki yanlışları, şikayetleri, anlaşmazlıkları ve taraflı yayıncılıktan kaynaklanan sıkıntıları bitirebilecek, basın dünyası da kamuoyu önündeki güvenilirliğini ve inandırılığını güçlendirebilecektir.

Kaynakça

-ÖZKAYA, B. Işık, İsveç'te Medya Sorumluluğu ve Özdenetim, İ. Ü. İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:15, Yıl:2002, İ. Ü. Basım ve Yayınevi Müdürlüğü.

-CHARON, Jean-Marie, (Der.), Medya Dünyası, Çev: Oya Tatlıpınar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

-ALEMDAR, Zeynep, Oyunun Kuralı, Basında Özdenetim, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

-ÖZGEN, Murat, Gazetecinin Etik Kimliği, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları:53, İstanbul, 1998.

-İNCEOĞLU GİRİTLİ, Yasemin, Çeşitli Ülkelerde Medya, Der Yayınları, İstanbul, 1994.

